

## **РЕЦЕНЗИЯ**

**от проф. д-р Силвия Трифонова Трифонова-Праматарова,**

**Университет за национално и световно стопанство (УНСС), София**

**на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките”**

**в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки**

**Професионално направление 3.8. Икономика**

**Автор: д-р Марек Магнишевски**

**Тема: „Икономически аспекти на въздушния транспорт в Полша”**

### **1. Общо описание на представените материали**

Със заповед № 108 от 01.03.2023 г. на Ректора на Висше училище по застраховане и финанси (ВУЗФ) проф. д.ю.н. Борис Велчев съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Икономически аспекти на въздушния транспорт в Полша” за придобиване на научна степен „доктор на науките” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика. Автор на дисертационния труд е д-р Марек Магнишевски – кандидат към катедра „Финанси“ на ВУЗФ.

Материалите, представени от ВУЗФ, включват всички необходими документи за процедурата, а именно: автобиография на английски език, копие на дипломата за придобита образователно-квалификационна степен „доктор”, дисертационен труд на руски език, автореферат на руски език, автореферат на български език, списък на публикации и резюмета, справка за изпълнение на националните минимални изисквания за придобиване на научна степен „доктор на науките” по професионално направление 3.8. Икономика, заповед за научно жури, презентация на д-р Марек Магнишевски, справка на приносите на руски език.

Съгласно автореферата кандидатът е приложил общо 19 публикации, в т.ч.: 1 монография, 4 публикации в SCOPUS, 9 статии в научни списания, 1 раздел в монография и 4 редактирования на монографии.

Съгласно списъка на публикации и резюмета кандидатът е приложил общо 17 публикации, в т.ч.: 1 монография, 4 раздела в монография, 2 редактирования на монографии и 9 статии в научни списания. В този списък не е посочено кои публикации са в SCOPUS и кои не. Следователно, има

разминаване в научната продукция на кандидата, посочената на двете места. Това създава проблеми при изготвянето на рецензията.

## **2. Кратки биографични данни за кандидата**

Марек Магнишевски е доктор на техническите науки в областта на машиностроенето и експлоатацията на машините. Той защитава ОНС „доктор“ във Факултета по машиностроене и аеронавтика (Faculty of Mechanical Engineering and Aeronautics) на Политехническия университет на Шешов (Rzeszów University of Technology), Полша, през 2019 г.

Доколкото се ориентирам от CV на кандидата, той завършва магистърска степен в AGH University of Science and Technology в Краков, Faculty of Mining and Geoengineering през 2005 г. има и други следдипломни обучения и квалификации, а бакалавърска степен – по инженерни науки (Engineering studies) в Rzeszów University of Technology, Полша, през 2002 г.

Марек Магнишевски има богат практически опит. От 2015 г. до 2020 г. той е ръководител на Центъра за изследване и развитие – ръководител на Лаборатория за материалознание и прототипиране на Podkarpackie Science Park Technological – RARR. От 2013 г. до 2017 г. той е учител по професионални предмети в School Complex Food in Rzeszów в областта на пристанищни и терминални операции, а от 2012 г. до 2018 г. е учител по професионални предмети в Center for Science and Business “ЎАК” в областта на техниките за експлоатация на пристанища и терминали – задочно училище за възрастни след средно образование. През 2018 г. работи като експерт във Фондация за развитие на образователната система “Варшава 2018”, експерт е към Центъра за изследване и развитие на професионалното образование към Института за устойчиви технологии – National Research Institute Radom. През 2018-2019 г. е работил и в WSB University in Poznań, а през 2020-2021 г. – в University of Entrepreneurship and Administration in Lublin в сферата на транспорта – безпилотни системи, и в WSB University Dębrowa Górnicza в сферата на информационното осигуряване на логистичните процеси. Като военен той изпълнява редица длъжности в периода 1985-2011 г., когато на 1 декември 2011 г. е прехвърлен в резерва. От 2019 г. досега Марек Магнишевски е преподавател в Rzeszów University of Technology, Faculty of Management, а преди това – в Faculty of Mechanical Engineering and Aeronautics.

## **3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи**

Темата на разработвания в дисертационния труд проблем е актуална и интересна в научно и научно-приложно отношение. Кандидатът изяснява същността на въздушния транспорт, представя неговия функционален обхват и прави емпирично изследване на цените на петрола, на въздушния транспорт в 28 европейски страни и на летищата в Европа и Полша.

28-те европейски страни, които се изследват в труда, са: Австрия, Белгия, България, Гърция, Дания, Естония, Ирландия, Исландия, Испания, Италия, Кипър, Люксембург, Малта, Нидерландия,

дия, Норвегия, Германия, Литва, Латвия, Полша, Португалия, Румъния, Словакия, Словения, Унгария, Финландия, Франция, Чехия, Швейцария.

#### **4. Познаване на проблема**

Авторът е добре запознат с проблематиката на научното изследване, имайки предвид неговия богат професионален опит.

На стр. 3 в автореферата на труда пише, че: „Основната цел на изследването е да покаже икономическото измерение на въздушния транспорт в Полша, за което са идентифицирани конкретни задачи, включващи по-специално показване на същността на въздушния транспорт, представяне на неговия функционален обхват и характеризиране на многоаспектния анализ на цените на петрола, задвижващ самолетите, заедно с многомерния анализ на въздушния транспорт в европейските страни и на летищата в Европа и Полша.“

На същата стр. 3 в автореферата пише, че: „Основната цел на това изследване е да покаже икономическите аспекти на въздушния транспорт в Полша.“

Добре би било да се използва единна формулировка.

#### **5. Методика на изследването**

Трудът има теоретичен и емпиричен характер. Избраната методика на изследване в дисертационния труд д-р Марек Магнишевски включва: анализ, синтез, сравнение, емпиричен анализ, статистически анализ, критичен анализ и др.

Както пише на стр. 3 в автореферата: “Работата е издържана в съответствие с концептуалната и методологична конвенция на икономическите науки, като е използвана литература по темата, а в емпиричната част авторът е дал анализ на необработени, агрегирани данни от статистики на Централното статическо управление и летищата.“

#### **6. Характеристика и оценка на дисертационния труд**

Дисертационният труд на д-р Марек Магнишевски е с общ обем от 203 страници. Структуриран е в увод, пет основни раздела, подраздели и заключение. Представени са 87 фигури, 20 таблици и 3 диаграми. Списъкът с информационни източници включва 47 литературни източника и 33 интернет сайта.

Както по-напред посочих, на стр. 3 в автореферата пише, че: „**Основната цел на изследването** е да покаже икономическото измерение на въздушния транспорт в Полша, за което са идентифицирани конкретни задачи, включващи по-специално показване на същността на въздушния транспорт, представяне на неговия функционален обхват и характеризиране на многоаспектния анализ на цените на петрола, задвижващ самолетите, заедно с многомерния анализ на въздушния транспорт в европейските страни и на летищата в Европа и Полша.“ На същата стр. 3 в авторефе-

рата пише, че: „Основната цел на това изследване е да покаже икономическите аспекти на въздушния транспорт в Полша.“ Добре би било да се използва единна формулировка.

На стр. 3 в автореферата са посочени **три конкретни цели, които на практика са изследователски задачи**, както следва:

- „представяне на същността на въздушния транспорт, включително описание на развитието на авиацията, основни концепции на въздушния транспорт и проблеми във функционирането на въздушния транспорт,

- анализ на сектора на въздушния транспорт, в т.ч. инфраструктура на въздушния транспорт, видове транспорт и превозвачи, както и самолети и средства за въздушен транспорт,

- многомерни характеристики и прогнози на цените на петрола, задвижващ авиационната техника.“

## **7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката**

В автореферата на български език и в справката на приносите, която е на руски език, са посочени приносите на дисертационния труд на д-р Марек Магнишевски. След превод от моя страна от руски на български език на справката на приносите на кандидата, установих следното. В **справката на приносите са посочени главно резултати от научното изследване**, с теоретичен и с практико-приложен характер. Както пише в тази справка:

„Работата е написана в концептуалната и методологична конвенция на икономическите науки. Използвана е тематичната литература, а в емпиричната част е направен анализ на изходните статистически данни на ЦСБ и летищата. Дисертационният труд се състои от увод, пет основни раздела, подраздели и заключение.

1. Целта на изследването е да покаже икономическите аспекти на въздушния транспорт в Полша. Представен е функционалният обхват на въздушния транспорт и е характеризиран многовариантен анализ на цените на петрола, който е гориво за самолети, заедно с многовариантен анализ на въздушния транспорт в европейските страни и анализ на летищата в Полша.

2. Бяха представени същността на въздушния транспорт, основните понятия на въздушния транспорт, както и отделни проблеми на въздушния транспорт. Анализът на сектора на въздушния транспорт обхваща въпроси като инфраструктура на въздушния транспорт, видове транспорт и превозвачи, както и самолети и въздушен транспорт.

3. Многомерни характеристики на цените на петрола и прогнозиране на цените на петрола, явяващ се енергоносител за самолетите. Анализът на въздушния транспорт в европейските страни включва многовариантен анализ както на пътническия, така и на въздушния товарен трафик в Европа.

4. Анализът на полските летища беше извършен въз основа на регистъра на полските летища, броя на пътниците, обработени на летищата и количеството товари, обработени на полските летища.

#### Резултати с практически и приложни функции

1. Пътническият въздушен транспорт е един от факторите, влияещи върху икономическия растеж на отделните страни. Пандемията от COVID-19 доведе до дългосрочен колапс на този сектор. Проучването започна с конструиране на класифицирана линейна графика на времеви редове за броя на превозените пътници в 28 европейски страни. Следващият етап от изследването беше анализът на зависимостите на динамичните редове от 2017 до 2018 г. в 28-те разглеждани европейски страни. За тази цел беше извършена автокорелация. Частичната автокорелация потвърждава липсата на стационарност на разглежданите данни.

2. За илюстративни и статистически цели действителният брой пътници, превозени по въздуха в 28 европейски страни на месечна база от януари 2017 г. до юли 2021 г., е сравнен с наивна прогноза, предполагаща, че броят на превозените пътници през 2019 г. ще бъде същият както през 2020 г. и 2021 г. Чрез това сравнение ще бъде отчетен спадът в броя на пътниците, превозени от пътническият въздушен транспорт в Европа поради пандемията от инфекциозна болест COVID-19.

Оценката на проведеното проучване е да се установи, че от януари 2020 г. до юли 2021 г. в разглежданите 28 европейски държави са превозени приблизително 1 699 045 588 пътници по-малко в сравнение с тенденцията, наблюдавана през 2019 г. в отделните 28 разглеждани европейски държави.“

Въз основа на горепосоченото не става много ясно кои са научните и научно-приложни приноси на труда. Повечето от горепосочените са резултати от научното изследване.

Според мен могат да се открият следните **приноси за науката и практиката на дисертационния труд** на кандидата:

1/ Извършен многовариантен анализ на цените на петрола и прогностичен анализ на цените на петрола – основен енергоносител в сферата на въздушния транспорт;

2/ Извършен многомерен анализ на пътническият и товарния въздушен транспорт в разглеждани 28 европейски страни;

3/ Извършен анализ на всички съществуващи 15 летища, в т.ч. централни, регионални и местни в Полша, в резултат на което се реализират полезни изводи и обобщения за теорията и практиката.

## **8. Преценка на публикациите по дисертационния труд**

В автореферата кандидатът е приложил общо 19 публикации, в т.ч.: 1 монография, 4 публикации в SCOPUS, 9 статии в научни списания, 1 раздел в монография и 4 редактирования на монографии.

В списъка на публикации и резюмета кандидатът е приложил общо 17 публикации, в т.ч.: 1 монография, 4 раздела в монография, 2 редактирования на монографии и 9 статии в научни списания. В този списък не е посочено кои публикации са в SCOPUS и кои не.

Повечето от публикациите са свързани с темата на дисертационния му труд. Повечето от публикациите на кандидата са в съавторство и по-малко са самостоятелни. Проблем е, че повечето от публикациите и по-точно – монографията, разделите в монографии и редактирования на монографии, са на полски език, а резюметата им са само на руски език. На практика в комплекта материали няма нищо на български език по отношение на публикациите, което ме затрудни при изготвянето на рецензията.

## **9. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания**

От представената Справка за изпълнение на минималните национални изисквания за присъждане на научната степен „доктор на науките” в професионалното направление 3.8. Икономика, която кандидатът на Марек Магнишевски е приложил, е видно, че е налице преизпълнение на тези изисквания.

## **10. Лично участие на кандидата**

Считам, че дисертационният труд е дело на самия кандидат, резултат от неговите проучвания по проблематика, която е тясно свързана с неговите научни и професионални интереси.

## **11. Автореферат**

Съдържанието и качеството на автореферата отразява основните резултати, постигнати в дисертационния труд. Но проблемът е, че преводът на автореферата на български език никак не е добър. Например, на стр. 25 в автореферата пише: „Представената дипломна работа...“. На стр. 24 в автореферата пише, че представената дисертация е „разнообразна“! Не зная какво се има предвид под това.

## **12. Критични забележки и препоръки**

**Към представения дисертационен труд на д-р Марек Магнишевски мога да отправя следните критични бележки и препоръки.**

Първо, основната моя критика към кандидата е следната:

На стр. 4 в автореферата на труд на д-р Марек Магнишевски пише: **„Това изследване е своеобразно обобщение и същевременно продължение на изследване, проведено с участието на автора върху, икономическия аспект на въздушния транспорт в Полша.“**

Но съгласно чл. 12, ал. 5 на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) (Предишна ал. 4 - ДВ, бр. 30 от 2018 г., в сила от 04.05.2018 г.): „Дисертационният труд по ал. 2 се подготвя самостоятелно и не може да повтаря буквално темата и значителна част от съдържанието на представения за придобиване на образователна и научна степен „доктор“.

[(2) За придобиване на научната степен "доктор на науките" лицето по ал. 1 трябва да защити дисертационен труд при условията и по реда на този закон.]

От друга страна, в копието на дипломата за придобита ОНС „доктор“ от Rzeszów University of Technology, Полша, пише, че темата на дисертационния труд на маг. инж. Марек Магнишевски, е **„Анализ на якостта на усукване на машинни елементи, произведени по адитивен метод от полимерни материали“** („Analysis of the torsional strength of machine elements additively manufactured from polymeric materials“), което е видно, че напълно се различава от темата на дисертационния му труд за присъждане на научната степен „доктор на науките“. **Това различие трябваше ясно и категорично да бъде изтъкнато, а да не се споменават некоректни изрази в автореферата, като горепосочения.**

Второ, друга моя критика към кандидата е свързана с представените публикации по конкурса. Повечето от публикациите и по-точно – монографията, разделите в монографии и редактираната на монографии, са на полски език, а резюметата им са на руски език. На практика в комплекта материали няма нищо на български език по отношение на публикациите, което ми създаде сериозни затруднения при изготвянето на рецензията. Подобно несериозно отношение на кандидата е неприемливо.

Трето, посочени са две основни цели на изследването и няколко конкретни цели. Такава практика с толкова много цели на изследване не съществува. Нужно е да се формулира една цел на разработката и няколко изследователски задачи.

Четвърто, другата ми критика е свързана с недобрия превод на автореферата на кандидата. Примери за това са следните:

На стр. 25 в автореферата пише: **„Представената дипломна работа...“**.

На стр. 24 в автореферата пише, че представената дисертация е „разнообразна“!

Пето, освен това написаното в точка 6 на автореферата, озаглавена „Научен принос към развитието на научното познание“, не съвпада с написаното в справката на приносите, представена

на руски език. По-напред посочих какво е съдържанието на справката на приносите след превода ѝ от моя страна от руски на български език.

Шесто, за мен не става ясно каква е концептуалната и методологична конвенция на икономическите науки.

В тази връзка имам въпрос към кандидата:

Моля, по време на защитата: 1/ Да обясни какво представлява тази Конвенция на икономическите науки? 2/ Да формулира ясно научните и научно-приложни приноси на своето дисертационно изследване.

### 13. Лични впечатления

Не познавам кандидата и нямам никакви лични впечатления за него.

### ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Марек Магнишевски съдържа приноси за науката и практиката и **отговаря** на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Поради гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди научна степен „доктор на науките“** на Марек Магнишевски в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика.

10.04.2023 г.

Рецензент:

(проф. д-р Силвия Трифонова-Праматарова)